

Florian Barciński

1901–1987

Moje pierwsze spotkanie z Profesorem Florianem Barcińskim – zmarłym 22 grudnia 1987 roku – w niczym nie zapowiadało późniejszych bardzo bliskich kontaktów z tą wybitną osobistością, która pozostaje w trwałej pamięci wielu pokoleń studentów Akademii Handlowej, Wyższej Szkoły Ekonomicznej i Akademii Ekonomicznej. Było to w grudniu 1950 roku. Jako nowo zatrudniony pracownik Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego doręczyłem ówczesnemu rektorowi WSE materiały robocze na przygotowywaną wspólnie przez WKPG i Uczelnię konferencję gospodarczą. Materiały te nie zostały należycie opracowane, co w dosadnych słowach wyraził rektor Barciński, wypraszając mnie energicznie ze swego gabinetu. Tak poznałem człowieka, który całe swoje zawodowe życie związał z AE, był jej wybitnym wykładowcą, a dla mnie później promotorem pracy doktorskiej, opiekunem w dalszych awansach naukowych, za co miałem okazję się „zrewanżować” jako promotor jego doktoratu *honoris causa* AE w roku 1981.

Urodził się 4 maja 1901 roku w Skarżysku Kamiennej. Tamże w roku 1923 ukończył gimnazjum, a następnie podjął studia na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego. Stopień magistra uzyskał w roku 1927. Już w czasie studiów – w roku 1926 – został asystentem prof. Stanisława Nowakowskiego, kierownika Katedry Geografii na UP i wykładowcy w Wyższej Szkole Handlowej w Poznaniu. W roku 1930, po uzyskaniu na UP doktoratu, został wykładowcą, a w roku 1938 (po nagłej śmierci prof. Nowakowskiego) – zastępcą profesora Akademii Handlowej i kierownikiem katedry. Habilitował się na UP w roku 1945 i na tej podstawie uzyskał nominację na stanowisko profesora nadzwyczajnego w AH; profesorem nadzwyczajnym UP został w roku 1951, a w roku 1959 otrzymał tytuł profesora zwyczajnego geografii ekonomicznej.

We wrześniu 1939 roku znalazł się w obozie jeńców w Lublinie. Uciekłszy z obozu, podejmował różne prace na Kielecczyźnie. W marcu 1945 roku powrócił do Poznania na swoje poprzednie stanowisko na Uczelni. Aż do przejścia na emeryturę w 1971 roku był kierownikiem Katedry Geografii Gospodarczej z wyjątkiem lat 1952/1953–1953/1954, kiedy funkcję tę sprawował Mieczysław Fleszar pełniący wówczas obowiązki rektora.

Profesor Barciński pełnił ważne funkcje organizacyjne na obu uczelniach poznańskich. W roku 1946 był jednym z organizatorów i wykładowców filii AH w Szczecinie. Od stycznia 1949 roku do października 1951 roku piastował godność rektora Uczelni, będąc współorganizatorem przekształcenia Akademii Handlowej w Wyższą Szkołę Ekonomiczną. W roku akademickim 1954/1955 był prodziekanem, a w latach 1955/1956–1956/1957 dziekanem Wydziału Biologii i Nauki o Ziemi Uniwersytetu Poznańskiego. Pełniąc te funkcje, przyczynił się do jego organizacyjnego umocnienia i rozwoju. W czasie pracy na Uniwersytecie, trwającej do 30 września 1966 roku, położył znaczne zasługi dla utrzymania pozycji poznańskiej geografii ekonomicznej w kraju i dla stworzenia korzystnych przesłanek dalszego jej rozwoju w latach późniejszych.

W działalności dydaktyczno-wychowawczej Profesora na szczególne wyróżnienie zasługują jego wykłady z geografii ekonomicznej Polski i świata. Przedmiot ten obowiązywał wszystkich studentów. Wykłady były przez studentów szczególnie wysoko cenione dzięki ich treści i ciekawej formie. Były podawane żywym, barwnym, niekiedy ciętym językiem, zawsze podbudowane konkretnymi faktami i ilustrowane obfitym materiałem statystycznym. Głęboko w pamięci absolwentów Uczelni utkwiły zarówno świetne wykłady, jak i egzaminy. Profesor był bardzo wymagający i reagował dość impulsywnie, gdy zdający był słabo przygotowany.

W trosce o ugruntowanie i poszerzenie wiedzy studentów z zakresu geografii ekonomicznej Profesor publikował skrypty i podręczniki. Do najważniejszych należały: *Wstęp do nauki geografii gospodarczej* (1935), *Geografia gospodarcza Polski w dwóch częściach* (1937), *Podstawowe zasad ekonomiki* (1938) oraz *Geografia gospodarcza ogólna* (1945, 1946). Prowadził także seminarium magisterskie, cieszące się dużym zainteresowaniem. Dbał o rozwój młodej kadry. Wypromował wielu doktorów.

W dziedzinie publikacyjnej Profesora można wyróżnić kilka nurtów głównych, a mianowicie: opracowania monografii geograficzno-ekonomicznych i współautorstwo w dziełach o charakterze encyklopedycznym; badaniach przyrodniczych, a zwłaszcza surowcowych podstaw rozwoju gospodarczego kraju i wybranych regionów Polski i świata; studia w zakresie polityki rozwoju gospodarki narodowej i regionalnej oraz roli poznańskiego ośrodka w rozwoju geografii ekonomicznej i w kształtowaniu polityki regionalnej. Ponadto Profesor zajmował się wieloma tematami pokrewnymi, co odzwierciedlało jego szerokie zainteresowania intelektualne. Znalazły one szczególnie wymowny wyraz w znacznej liczbie recenzji i krytycznych omówień polskiej i zagranicznej literatury geograficzno-ekonomicznej oraz w rozległej działalności odczytowej, którą Profesor przyczynił się w znacznym stopniu do szerokiej popularyzacji wiedzy geograficzno-ekonomicznej.

Jednym z pierwszych zwartych opracowań naukowych Profesora Barcińskiego była monografia *Geografia gospodarcza województwa kieleckiego* (1931). Była to pierwsza

nowoczesna praca tego typu dla regionu szczególnie interesującego z punktu widzenia surowcowego, regionu znanego Profesorowi z autopsji. Do podobnego typu prac powrócił po wojnie jako współautor monumentalnej kilkutomowej monografii *Ziem staropolskich*, wydanej w latach 1948–1949 staraniem Instytutu Zachodniego w Poznaniu, dla udokumentowania polskości i znaczenia dla gospodarki polskiej przywróconych ojczyźnie Ziem Zachodnich. Opracował w niej zagadnienia przemysłu Dolnego Śląska i Pomorza Zachodniego. Osobne opracowanie monograficzne poświęcił Profesor przemysłowi młynarskiemu i cukrowniczemu. Był też autorem wielu haseł i części w: *Encyklopedii – przyroda i technika* (1963), w *Geografii powszechnej* (1967) i w *Geografii gospodarczej świata* (1971). Wszystkie jego opracowania odznaczają się szeroką dokumentacją faktograficzną i przejrzystym syntetycznym ujęciem problematyki geograficznej i gospodarczej omawianych kontynentów i krajów, dowodzącą gruntownej wiedzy autora i jego głębokiej, podziwu godnej zdolności do syntetyzowania zjawisk i faktów.

W badaniach drugiego nurtu Profesor połączył gruntowną wiedzę ekonomiczną z wnikliwą oceną walorów ekonomicznych zasobów surowcowych i możliwości ich efektywnego wykorzystania dla rozwoju gospodarczego. Z tego zakresu opublikował wiele prac, a mianowicie: *Niewyzyskane źródła surowcowe* (1938), *Surowcowe możliwości uprzemysłowienia Polski* (1939), *Bogactwa kopalne Polski* (1947 i 1949), *Problemy gospodarki surowcowo-mineralnej w Polsce* (1961). Zmianę sytuacji surowcowej Polski, dzięki odzyskaniu Ziem Zachodnich i Północnych szczególnie mocno wyeksponował w pracach: *Bogactwa naturalne Ziem Odzyskanych* (1946) i *Bogactwa naturalne Ziem Odzyskanych i ich znaczenie gospodarcze dla Polski* (1947). Do tego tematu Profesor powrócił także w analitycznym opracowaniu retrospektywnym: *Osiągnięcia Polski w dziedzinie gospodarki surowcowej na Ziemiach Zachodnich i Północnych* (1962), dokumentując w nim przekonująco trafność swoich wczesnych postulatów i przewidywań.

Wśród badań nad surowcowymi podstawami rozwoju gospodarczego osobne miejsce zajęły jego prace dotyczące Wielkopolski. Na możliwości rozwojowe regionu w tej dziedzinie Profesor zwrócił uwagę już przed wojną w studium: *Podstawy surowcowe uprzemysłowienia Wielkopolski* (1938). Opierając się na nowych badaniach, zweryfikował swoje oceny 28 lat później, poszerzając ten temat w pracy: *Podstawy przyrodnicze rozwoju gospodarczego Wielkopolski* (1966). Osobno – i w stopniu bardziej szczegółowym – zajmował się częścią wschodnią Wielkopolski i obszarami przyległymi. Poświęcił temu prace: *Warunki środowiska konińskiego-łęczycko-kujawskiego okręgu przemysłowego* (1959) i *Podstawy surowcowe uprzemysłowienia okręgu wielkopolsko-kujawskiego* (1962). Prace te miały szczególnie duże znaczenie użytkowe, zawierały bowiem analizę możliwości rozwojowych i sugerowały kierunki rozwoju kształtującego się nowego okręgu przemysłowego. Stąd wywarły one istotny wpływ na decyzje rozwojowe odnoszące się do tych terenów. Zajmując się tematyką o dużym znacze-

niu dla gospodarki kraju, Profesor nie przestał się interesować surowcowymi podstawami rozwoju innych obszarów świata. Opracował studium *Bogactwa kopalne ZSRR* (1948, 1949), *Bogactwa kopalne Afryki* (1949) oraz *Bogactwa surowcowe Indii* (1977).

Szczególnie znaczącym nurtem pracy badawczej Profesora były jego studia z zakresu rozwoju gospodarczego kraju i niektórych regionów, w tym zwłaszcza Wielkopolski. W licznych pracach Profesor uzasadniał racjonalne kierunki pożądanego rozwoju w przyszłości lub krytycznie oceniał opracowane plany rozwojowe. Najpełniej rozwiniętym z tego zakresu studium były *Kierunki i perspektywy rozwoju gospodarczego woj. poznańskiego* (1957). Wytyczenie racjonalnych kierunków rozwoju jednego regionu nie jest możliwe bez gruntownej znajomości i analizy kierunków rozwoju całej gospodarki kraju. Profesor przeprowadził taką analizę w pracach: *Perspektywy rozwoju gospodarstwa narodowego Polski w planach 1961–1975* (1957) i *Tezy do założeń zmian w rozmieszczeniu sił wytwórczych w latach 1961–1975* (1957).

W syntezach retrospektywnych Profesor podsumowywał uzyskane rezultaty i oceniał stopień wykorzystania istniejących możliwości rozwojowych. Syntezy te dotyczyły dotychczasowego rozwoju Wielkopolski i Poznania, w których Profesor wnikliwie oceniał rozwój i wyciągnął wnioski na przyszłe lata. W pracach tych operował dłuższą perspektywą historyczną, wydobywał najbardziej istotne czynniki i tendencje rozwojowe i z wielkim zaangażowaniem stawiał postulaty na przyszłość. Do reprezentatywnych dla tego kierunku badań Profesora należą prace: *Przebudowa współczesnej struktury gospodarczej woj. poznańskiego* (1964), *Kierunki i tendencje rozwojowe przemysłu w Wielkopolsce w XX-leciu 1946–1964* (1966) oraz *Poznań XX-lecia i Poznań w Polsce Ludowej* (1956). Tą ostatnią pracą nawiązał Profesor do żywych zainteresowań, jakimi darzył sprawy rozwoju miasta od chwili swojego zamieszkania w Poznaniu. Oprócz Wielkopolski i Poznania Profesor analizował również problemy rozwojowe innych regionów kraju, w tym zwłaszcza ziemi lubuskiej.

Wśród innych zainteresowań badawczych Profesora znalazły się także prace dotyczące roli poznańskiego ośrodka geograficznego w kraju, którego był przez jakże długi okres wybitnym reprezentantem. Do prac z tej dziedziny zaliczyć można opracowanie *Poznański ośrodek nauki o ziemi w służbie gospodarki narodowej* (1962) oraz cykl prac na temat dorobku wybitnego reprezentanta tego ośrodka, prof. Stanisława Nowakowskiego. Tymi ostatnimi pracami Profesor Barciński złożył dowody pamięci i uznania dla swego mistrza, u którego tak owocnie terminował.

Bardzo charakterystycznym rysem pracy Profesora było wiązanie pracy naukowo-badawczej z ogromnym zaangażowaniem w działalność organizatorskiej zarówno na polu naukowym, jak i praktycznym. Przyczynił się walcie do uzyskania przez naszą Uczelnię pełnych praw akademickich. Jego działalność organizatorska na polu naukowym wykraczała wszakże daleko poza teren uczelni. Profesor przysłużył się znacząco polskiej geografii w stosunkowo krytycznym okresie jej rozwoju jako przewodniczący

Rady Naukowej Instytutu Geografii PAN (1963–1965). Był też członkiem Rady Głównej PAN oraz Rady Głównej Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, delegatem Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego do Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN oraz przewodniczącym Kuratorium Instytutu Zachodniego w Poznaniu.

Charakterystyka pracy i osoby Profesora byłaby dalece niepełna, gdyby ominąć jego zasługi na polu praktycznym i głębokie zaangażowanie w pracę społeczną. Wśród licznych prac i zasług na szczególną uwagę zasługuje rola Profesora jako przewodniczącego Rady Naukowo-Ekonomicznej Województwa Poznańskiego – organu doradczego władz wojewódzkich i miejskich pod koniec lat 50. i w latach 60. oraz jego ofiarna praca w charakterze długoletniego radnego Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu. Jako przewodniczący Rady Naukowo-Ekonomicznej odegrał istotną rolę w wytyczeniu kierunków rozwoju gospodarczego Wielkopolski. Był inspiratorem wielu bardzo ważnych dla regionu badań naukowych z zakresu demografii, rozwoju gospodarki wodnej, przemysłu i innych opublikowanych w zainicjowanych przez siebie „Rocznikach Rady Naukowo-Ekonomicznej przy WRN w Poznaniu”. W efektywnej pracy w tej Radzie uwidocznił się bodajże najbardziej charakterystyczny rys całokształtu pracy Profesora: głęboka więź naukowca z praktyką i jej głównymi problemami.

Za swe zasługi w pracy zawodowej i społecznej był wielokrotnie wyróżniany i nagradzany. Otrzymał Krzyż Kawalerski i Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, został wyróżniony tytułem Zasłużonego Nauczyciela PRL. Minister nauki i szkolnictwa wyższego przyznał mu w roku 1976 nagrodę I stopnia za całokształt działalności dydaktyczno-wychowawczej i organizacyjnej. Wręczenie Profesorowi Barcińskiemu dyplomu doktora *honoris causa* naszej Uczelni było dopełnieniem wymienionych wyróżnień. Stanowiło dowód najwyższego uznania, jaki wyrazić może społeczność akademicka, za jakże owocną i twórczą pracę dla dobra Uczelni i nauki.

Profesor Florian Barciński był w pełni oddany Uczelni do końca swoich dni. Po przejściu na emeryturę w roku 1971 nie zaprzestał aktywnej pracy naukowej i dydaktycznej. Brał także udział w pracy społeczno-organizacyjnej. W końcu roku 1980 został wybrany do komisji uczelnianej NSZZ „Solidarność”, w której aktywnie uczestniczył do stanu wojennego w grudniu 1981 roku. Dopiero w połowie lat 80. na skutek choroby ograniczył przyjazdy do Uczelni. Nadal jednak, jak to często czynił dawniej, zapraszał do siebie – do gościnnego mieszkania przy ul. Głogowskiej lub do swego domku letniego w Puszczykówku. W spadku przekazał Bibliotece Głównej Uczelni swój spory zbiór książek naukowych, a niżej podpisany otrzymał obraz gmachu głównego Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, który wisiał na poczesnym miejscu w pokoju jadalnym w mieszkaniu Profesora, symbolizując jego oddanie tej Uczelni.

Bohdan Gruchman